

6. Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія і методика формування елементарних математичних уявлень : навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітар», 2019. 96 с.

*Маровтій Іванна,
студентка 4 курсу спец. 012 «Дошкільна освіта»
Науковий керівник – к. пед. н., доц. Лілія Мельничук,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені акад. С. Дем'янчука»*

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах тривалої збройної агресії проти України медіапростір набув особливої значущості як чинник соціалізації, інформування та психологічного впливу на різні вікові групи населення, зокрема на дітей старшого дошкільного віку. Посилена присутність цифрових технологій у повсякденному житті, зростання ролі електронних засобів комунікації та інформаційних платформ вимагають комплексного наукового осмислення ризиків, що постають перед дітьми у період воєнного стану. У ситуації підвищеної інформаційної турбулентності, поширення негативного контенту, дезінформації, сцен насильства й тривожних повідомлень особливої актуальності набуває формування медіабезпеки як складної системи психолого-педагогічних, соціальних та правових заходів, спрямованих на захист та підтримку емоційного добробуту дитини.

У контексті дослідження формування медіаграмотності дітей центральним постає питання розвитку їхнього мислення, насамперед здатності до критичного осмислення інформації. Обмеженість життєвого досвіду та недостатній рівень сформованості навичок аналізу й критичного сприйняття реальності зумовлюють поки що недостатню увагу закладів дошкільної освіти до системного розвитку медіаграмотності, особливо у порівнянні з

початковою школою. Водночас становлення мислення, як і інших психічних функцій дитини, перебуває у прямій залежності від процесів фізіологічного дозрівання, що актуалізує потребу вивчення психофізіологічних детермінант розвитку медіаграмотності у дітей 5–6-річного віку. За даними дослідників, серед яких О. Семенов, А. Хрипкова та ін., у шостому році життя в організмі дитини відбуваються суттєві зміни: інтенсивно розвивається головний мозок, ускладнюються процеси вищої нервової діяльності, а маса мозку досягає близько 1350 г, що становить близько 90% маси мозку дорослої людини [4].

Аналіз наукових джерел, присвячених психофізіологічним засадам інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, свідчить про їхню здатність сприймати й опрацьовувати значні обсяги інформації. Проте разом з цим зберігаються вікові особливості, зумовлені активним збільшенням кількості гліальних клітин, що спричиняє підвищену збудливість, швидку втомлюваність нервових процесів, схильність до інфекційних захворювань, значну емоційність усіх психічних проявів та нерівномірність формування різних психічних функцій. До п'ятирічного віку формування нервових тканин переважно завершене, і нервова система дитини наближається за структурою до нервової системи дорослого. Саме з цього віку починають виникати перші асоціативні зв'язки між півкулями мозку, що зумовлює появу початкових форм абстрактного мислення [3, с. 31].

Розвиток мислення дітей старшого дошкільного віку ґрунтовно висвітлено в дослідженнях Т. Браїлко, О. Гріньової, О. Кононко, О. Коротинської та інших. У працях О. Запорожця, Г. Костюка, С. Рубінштейна підкреслюється, що дитина досить рано виявляє здатність встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки та формувати висновки. Старші дошкільники можуть пояснювати явища, що їх оточують, обґрунтовувати власні судження, що сприяє становленню уміння будувати зв'язні висловлювання – розповіді-роздуми. Психологічні дослідження підтверджують високий темп інтелектуального розвитку у дошкільному віці порівняно з наступними онтогенетичними етапами [3, с. 32].

Сучасні наукові підходи акцентують увагу на визначенні психолого-педагогічних умов активізації мислення дитини. Відповідно до періодизації інтелектуального розвитку, обґрунтованої Ж. Піаже та розвинутої іншими дослідниками, дитина 5–6 років перебуває на стадії доопераційного мислення, для якої характерні інтуїтивне, наочно-дієве та наочно-образне мислення. У цей період провідною формою мислення стає наочно-образне, що дає змогу дітям розв'язувати пізнавальні й інтелектуальні завдання подумки, спираючись на уявні образи. У процесі виконання таких завдань дитина вчиться поєднувати судження, формулювати елементарні висновки, що зумовлює виникнення первинних форм індуктивних і дедуктивних умовисновків. На початкових стадіях через брак досвіду та недостатню сформованість розумових операцій міркування дітей можуть бути наївними й далекими від реальності, що є закономірним проявом вікового розвитку [2, с. 65].

Якщо дітей віком 5–6 років цілеспрямовано навчати здійснювати спостереження та формулювати висновки, що передбачає, зокрема, уміння розрізняти властивості предметів (наприклад, визначати, які з них плавають, а які занурюються у воду; спостерігати умови, за яких на зрізаних гілках тополі раніше з'являються листки; співвідносити форму знаряддя з особливостями його застосування), у їхньому мисленні відбуваються помітні qualitative зміни. У дітей формується здатність виокремлювати істотні ознаки об'єктів і явищ, виявляти ключові залежності та причинно-наслідкові зв'язки, що сприяє активному становленню логічних форм мислення [2, с. 72].

Однією з визначальних характеристик мислення дошкільника є його тісний зв'язок із практичною дією, оскільки первинні узагальнення формуються передусім у процесі маніпулятивної активності. Так, дитині 4–5 років легше встановити спільні та відмінні риси між м'ячем і кубиком, маючи можливість безпосередньо їх тримати, тоді як виконання цього ж завдання подумки викликає значні труднощі. На відміну від дорослого, який може здійснювати аналіз зображення на кубиках без їх попереднього складання, дошкільник потребує реальних дій із

предметами, адже операції уявного аналізу ще недостатньо сформовані.

Наочність є провідною рисою дитячого мислення. Дошкільники спираються на конкретні факти власного досвіду або спостережень. Так, відповідаючи на запитання про безпеку ігор на проїзній частині, вони наводять конкретну ситуацію, яку бачили або про яку чули, що вказує на домінування конкретно-образних форм мислення над узагальненнями [2, с. 73].

Критичність мислення – це здатність об'єктивно оцінювати власні та чужі судження, ретельно перевіряти висунуті гіпотези та аргументовано відкидати ті, що не витримують перевірки. Діти, у яких ця властивість починає формуватися, прагнуть перед прийняттям рішення перевірити декілька варіантів і за необхідності замінюють їх більш обґрунтованими [1].

Старший дошкільний вік характеризується інтенсивним розвитком пізнавальної активності та стійкого пізнавального інтересу, що становить основу майбутньої навчальної мотивації. У цей період істотно вдосконалюються всі основні мисленнєві операції, розширюється зміст і обсяг уявлень і понять, які стають точнішими й системнішими. Разом з тим конкретність мислення зумовлює буквальне розуміння багатьох висловлювань, зокрема тих, що мають переносне або абстрактне значення.

Аналіз наукових праць засвідчує, що у закладах дошкільної освіти можна лише започатковувати розвиток критичного мислення, застосовуючи педагогіку партнерства, проте досягнення його високого рівня є неможливим у силу вікових обмежень. На цьому етапі значно переважає наочно-образний компонент мислення, що ускладнює перехід до абстрагування та до адекватного тлумачення слів у переносному значенні.

Додатковим чинником, який ускладнює становлення критичного мислення, є схильність дітей дошкільного віку до навіювання. Недостатня зрілість свідомості робить дітей надзвичайно вразливими до сугестивного впливу, оскільки вони не здатні протиставити йому власні судження. Діти легко приймають нав'язані уявлення щодо властивостей предметів і навіть власних відчуттів, а сила сугестії зменшується з віком, тоді як зростає під

впливом новизни ситуації, групової динаміки або авторитетності дорослого [4].

Таким чином, виявлено низку чинників, що перешкоджають формуванню медіаграмотності дітей дошкільного віку, зокрема домінування наочності та конкретності мислення, схильність до сугестії, недостатня здатність до абстрагування й критичного аналізу. Водночас реалізація медіаосвіти передбачає взаємодію дитини з медіазасобами, зокрема телевізором і комп'ютером. Незважаючи на рекомендації обмежувати час перегляду телевізійних програм та відтермінувати активне користування комп'ютером до шкільного віку, освітня лінія «Комп'ютерна грамота» визначає необхідність ознайомлення дітей з основами роботи за комп'ютером та правилами безпечної поведінки під час взаємодії з цифровими пристроями.

Список використаних джерел

1. Василюк С. М., Алексейчик О. В., Проценко О. В. Модель упровадження медіаосвіти в систему роботи дошкільного навчального закладу. *Практична медіаосвіта: навчання основ медіаграмотності: збірник матеріалів обласної науково-практичної конференції (29 листопада 2017 р.)*. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 7–32. URL: http://www.aup.com.ua/ml/Zbirka_Kharkiv_2017.pdf (дата звернення: 17.10.2025).
2. Вікова та педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
3. Вовчик-Блакитна О. О. Деякі особливості емоційного розвитку дошкільника. *Актуальні проблеми психології : том 4. Актуальні проблеми генези особистості в контексті навчання і виховання* : збірка наукових статей. Присвячена відомому українському психологу В. К. Котирло. Київ, 2001. С. 30-34.
4. Медіаосвіта дітей дошкільного віку в умовах інформаційного суспільства. Навчально-методичний посібник / Ванько К.І., Зоря Ю.М., Шаповал О.В., Волошенюк О.В./ За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 75 с.